

КРИЗА ЯК ФАКТОР ПОРУШЕННЯ СТІЙКОСТІ В ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

© 2017 ДЖЕРЕЛЮК Ю. О.

УДК 338.1:658.1

Джерелюк Ю. О. Криза як фактор порушення стійкості в економічних системах

У статті обґрунтовано, що криза – це фактор порушення стійкості підприємства як економічної системи, криза може виникати на всіх стадіях життєвого циклу підприємства, виступати як гальмо подальшого розвитку підприємства та переходу на наступну стадію його розвитку. На основі теоретичного узагальнення представлено авторський підхід до визначення поняття «криза». Узагальнено причини виникнення кризи залежно від стадії життєвого циклу підприємства. Зазначено, що криза становить загрозу стійкості підприємства, але, незважаючи на це, вона – закономірність і необхідність розвитку та при всіх своїх проявах і наслідках долається антикризою. Розглянуто теоретичні підходи різних науковців до трактування поняття «антикризова стійкість», що дало змогу обґрунтувати авторський підхід до тлумачення цього поняття. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є систематизація чинників забезпечення антикризової стійкості підприємства в конкурентному середовищі.

Ключові слова: криза, стійкість, система, антикризова стійкість, життєвий цикл підприємства, причини виникнення кризи.

Рис.: 1. Табл.: 1. Бібл.: 21.

Джерелюк Юлія Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та маркетингу, Херсонський національний технічний університет (Бериславське шосе, 24, Херсон, 73008, Україна)

E-mail: yulizh@mail.ru

УДК 338.1:658.1

UDC 338.1:658.1

Джерелюк Ю. А. Кризис как фактор нарушения устойчивости в экономических системах

В статье обосновано, что кризис – это фактор нарушения устойчивости предприятия как экономической системы, кризис может возникнуть на всех стадиях жизненного цикла предприятия, выступать как тормоз дальнейшего развития предприятия и перехода на следующую стадию его развития. На основе теоретического обобщения представлен авторский подход к определению понятия «кризис». Обобщены причины возникновения кризиса в зависимости от стадии жизненного цикла предприятия. Отмечено, что кризис представляет угрозу устойчивости предприятия, но, несмотря на это, он – закономерность и необходимость развития, при всех своих проявлениях и последствиях преодолевается антикризисом. Рассмотрены теоретические подходы различных ученых к трактовке понятия «антикризисная устойчивость», что позволило обосновать авторский подход к толкованию этого понятия. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является систематизация факторов обеспечения антикризисной устойчивости предприятия в конкурентной среде.

Ключевые слова: кризис, устойчивость, система, антикризисная устойчивость, жизненный цикл предприятия, причины возникновения кризиса.

Рис.: 1. Табл.: 1. Библ.: 21.

Джерелюк Юлія Александровна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента и маркетинга, Херсонский национальный технический университет (Бериславское шоссе, 24, Херсон, 73008, Украина)

E-mail: yulizh@mail.ru

Dzhereliuk Iu. O. Crisis as a Factor of the Sustainability Violation in the Economic Systems

The article substantiates that crisis is a factor of violation of the enterprise's sustainability as economic system, crisis can occur at all stages of the life cycle of enterprise, act as a brake against the further development of enterprise and its movement to the next stage of development. On the basis of theoretical generalization, the author's own approach to the definition of concept of «crisis» is presented. Causes of occurrence of crisis were generalized depending on certain stage of the life cycle of enterprise. It has been specified that crisis poses a threat to the sustainability of enterprise, but, despite this, it is the regularity and necessity of development, which in all its manifestations and consequences will be overcome by anti-crisis. The theoretical approaches by different scientists as to interpretation of the concept of «anti-crisis sustainability» were considered that allowed to substantiate the author's own approach to the interpretation of this concept. Prospects for further research in this directions will be systematization of the factors to ensure the anti-crisis sustainability of enterprise in a competitive environment.

Keywords: crisis, sustainability, system, anti-crisis sustainability, life cycle of enterprise, causes of crisis.

Fig.: 1. Tbl.: 1. Bibl.: 21.

Dzhereliuk Iuliia O. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Marketing, Kherson National Technical University (24 Beryslavske Chss., Kherson, 73008, Ukraine)

E-mail: yulizh@mail.ru

Будь-яке підприємство, що веде підприємницьку діяльність, – є системою, яка складається із сукупності взаємопов'язаних елементів, частин і компонентів, тому до проблеми виникнення криз необхідно підходити із системних позицій. Розглядаючи підприємство як мікроекономічну систему, основною причиною кризових явищ деякі дослідники справедливо називають циклічний розвиток ринкової економіки і циклічний розвиток самих підприємств. Кризи відображають розбіжність ритмів розвитку конкретного підприємства з ритмами розвитку мікросистем і необхідність зміни траєкторії розвитку організації під впливом макроциклів.

Вітчизняні суб'єкти економічної діяльності функціонують у складних соціально-економічних умовах, у неви-

значеності та динамічності зовнішнього середовища. За даних умов виникають чинники зовнішнього та внутрішнього характеру, що дестабілізують діяльність суб'єктів економічної діяльності. У сучасних умовах зростає необхідність застосування підходів до управління підприємствами, що забезпечують їхню стійкість при негативних змінах у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Криза становить загрозу стійкості підприємства, але, незважаючи на це, вона – закономірність і необхідність розвитку. Криза підприємства – повторюваний, обмежений у часі та керований стан підприємства, який характеризується стійкими сильними коливаннями його параметрів за межами коридору допустимих значень; виникає внаслідок різкої втрати здатності під-

приємства адаптуватися до темпів і сили впливу екзо- та ендогенних змін середовища на макро- і мікрорівнях через порушення взаємозв'язків між циклами розвитку окремих компонентів системи підприємства; має важкопрогнозовані наслідки як позитивного, так і негативного характеру [1, с. 12].

Будь-яка криза, якщо вона не явно летального характеру, включає в себе й антикризу. При всіх своїх поганих проявах і наслідках криза знищується антикризою. Причому не поверненням системи до попереднього нормального стану, а переходом системи в новий якісний стан. У сучасній економіці антикризова стійкість відіграє визначну роль у забезпеченні довгострокового функціонування та ефективної діяльності підприємства в конкурентному середовищі.

Теоретико-методологічним і практичним засадам антикризової господарської діяльності підприємства в нестабільному середовищі присвячені праці таких провідних зарубіжних та вітчизняних дослідників: І. О. Бланк, В. О. Василенко, А. П. Градов, А. Г. Грязнова, Т. С. Клебанова, Л. О. Лігоненко, О. І. Маслак, О. О. Терещенко, З. Є. Шершньова та ін. Питання щодо забезпечення стійкості підприємств досліджувалися в працях Л. Ю. Басовського, О. В. Броїло, К. С. Григорян, Д. С. Кондаурової, А. Л. Пустуєва, О. В. Семененко, В. М. Ячменьової, М. С. Яшина та інших. Незважаючи на чисельність досліджень у сфері стійкості підприємства на сьогодні не існує єдиного взаємоузгодженого тлумачення поняття «антикризова стійкість підприємства», а більшість учених сприймають антикризову стійкість лише як інструмент менеджменту. Разом з тим, залишаються недостатньо освітленими питання виявлення причин виникнення кризи залежно від стадії життєвого циклу підприємства. *Метою* статті є теоретичне обґрунтування сутності кризи як фактора порушення стійкості в економічних системах та авторський підхід до тлумачення поняття «антикризова стійкість підприємства».

Криза породжується процесом життєдіяльності суб'єкта економічної діяльності в період його розвитку. Як відомо, концепція циклічності розвитку економічних систем, виникнення та розвитку кризи як однієї зі стадій життєвого циклу суб'єкта економічної діяльності належить до фундаментальних складових категоріального апарату економічної теорії.

Криза виконує три функції в динаміці систем: підриває основи застарілих елементів, відкриває дорогу для становлення нових, зберігає і збагачує систему. Завершується криза або переходом системи в новий якісний стан, або її розпадом, заміною іншою системою.

Слід зазначити, що при вивченні кризових ситуацій набула поширення та визнання запозичена з теорії менеджменту дефініція «життєвий цикл підприємства», під якою розуміють сукупність стадій, які проходить підприємство в перебігу своєї життєдіяльності від створення до ліквідації, кожна з яких характеризується певною системою стратегічних цілей і завдань, особливостями формування ресурсного потенціалу, досягнутими результатами функціонування [2, с. 15].

У літературних джерелах зустрічаються різні погляди щодо визначення змісту та класифікації моделей життєвого циклу підприємства. Кількість стадій життєвого циклу підприємства у працях різних дослідників коливається. Поширеним у літературі є поділ життєвого циклу підприємства на чотири стадії: зародження, зростання, стабільність та занепад. Дещо іншого підходу дотримується Бланк І., який визначає життєвий цикл підприємства як загальний період часу від початку діяльності підприємства до природного припинення його існування або відродження на новій основі та виділяє за стадіями життєвого циклу підприємства, що перебувають на етапі народження, дитинства, юності, ранньої зрілості, кінцевої зрілості та старіння, а також розглядає особливості фінансової діяльності підприємств, що перебувають на різних стадіях життєвого циклу [3, с. 510].

Більш детальний поділ життєвого циклу підприємства на стадії пропонує Лігоненко Л. О., розглядаючи такі стадії, як народження, дитинство, юність, рання зрілість, зрілість, старіння, відродження. Значну популярність серед дослідників здобула теорія життєвого циклу організації, розроблена американським вченим Адізом І., який вважає, що в процесі життєдіяльності організації можна виділити десять закономірних послідовних етапів життєвого циклу, які з достатнім ступенем умовності можна згрупувати у два великі етапи: етап зростання та етап старіння. До моделі Адіза І. входять десять стадій життєвого циклу організації: виходження, «стадія немовляти», стадія швидкого зростання, юність, розквіт, стабільність, аристократизм, рання бюрократизація, бюрократизація та смерть [4, с. 171].

Таким чином, деякі дослідники ототожнюють поняття життєвого циклу підприємства з поняттям загальної тривалості життя підприємства, тоді як інші стверджують, що загальна тривалість життя підприємства може охоплювати декілька життєвих циклів. Обґрунтованим, на нашу думку, є другий підхід, адже, якщо на завершальному етапі стадії зрілості підприємство зможе ефективно здійснити реорганізацію, відкоригувати стратегічні цілі, модернізувати структуру управління, а також запропонувати споживачам інноваційну продукцію, розширивши, таким чином, свою ринкову нішу та істотно підвищивши конкурентоспроможність, то по завершенні стадії зрілості настане не занепад підприємства, а його «друге народження» – підприємство знову вступить у стадію зростання [4, с. 174]. Це свідчить про можливість існування декількох життєвих циклів у житті підприємства.

Можливість виникнення кризового становища підприємства існує в перехідні періоду розвитку – між стадіями циклу. Тобто, при визначеному несприятливому збігові факторів підприємство на будь-якому етапі життєвого циклу може стати неплатоспроможним, що може призвести до його ліквідації. Отже, підприємство може забезпечувати конкурентоспроможність на ринку лише шляхом передбачення криз розвитку на кожному етапі циклічної динаміки.

На думку Лігоненко Л. О., підприємство функціонує в постійному самопереборенні. Протягом певного

часу самопереборення досягає успіху, відновлювальні процеси та необхідні пропорції підтримуються у визначених межах або з незначними відхиленнями. Це свідчить про те, що механізми підтримки адаптивності, гнучкості та стійкості, які забезпечують повернення системи або до попереднього стану рівноваги, або до нового рівноважного стану, залишаються непошкодженими [2, с. 16].

У своєму дослідженні Коваленко В. В. [5, с. 10] акцентує увагу на те, що виникнення, прояв і подолання кризи розвитку підприємства мають суттєві особливості порівняно з макроекономічними кризами, які полягають у такому:

- ✦ якщо на макроекономічному рівні криза є завжди точкою перелому низхідної та висхідної гілок розвитку, то на рівні підприємства подальше зростання має місце далеко не завжди; на рівні підприємства виникнення окремих кризових явищ, якщо не вжито заходів щодо їх локалізації, обумовлює перехід до кризового стану підприємства (системної кризи) і, як правило, завершується банкрутством або ліквідацією підприємства;
- ✦ на мікроекономічному рівні кризи не можна ототожнювати з яким-небудь окремо взятим етапом життєвого циклу підприємства. На відміну від макрорівня «криза» не є стадією життєвого циклу, а стадія «старість» не є її аналогом. Хибним є уявлення, що кризові явища характерні лише для стадії «старість».

Більш обґрунтованою є гіпотеза, висунута проф. Івановим Г. І., згідно з якою кризові ситуації виникають на всіх стадіях життєвого циклу підприємства [6, с. 17]. У цілому поняття «криза» є не природною, а філософською категорією, яка має багато визначень. Термін «криза», в перекладі з грецької «*krisis*», означає рішення, суд, переворот, час перехідного стану, перелом, при якому неадекватність засобів досягнення цілей породжує непередбачувані проблеми [2, с. 11]. Представники теорії економічних циклів – Кондратьєв М. Д., Шумпетер І., Хайек Ф. – трактують кризу як перехідний стан між стадіями розвитку економічних суб'єктів [7; 8].

Юр'єва Т. В. розглядає кризу як стан, при якому існуючі засоби досягнення цілей є неадекватними, у результаті чого виникають непередбачувані ситуації та проблеми [9]. Ситник Л. С. вважає, що кризовий стан підприємства – це сукупність ситуацій, які збільшують імовірність виникнення неплатоспроможності підприємства та її розміри, провокують виникнення загроз із його зовнішнього та внутрішнього середовища і можуть призвести до руйнування організаційного, економічного і виробничого механізмів функціонування [10]. Чернявський О. Д. зазначає, що криза – це переломний етап у функціонуванні будь-якої системи, на якому вона знає дії ззовні або зсередини, що потребує від неї якісно нового реагування [11]. На думку Лігоненко Л. О., кризовий стан системи, по-перше, є значним і тривалим порушенням рівноваги, а, по-друге, проявом нездатності системи використовувати механізми внутрішньої саморегуляції [2]. Більш повне визначення цього поняття, на

нашу думку, дав Василенко В. О., який вважає, що криза – крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі (організації), що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі [12, с. 124]. Василенко В. О. називає такі протиріччя (ми наведемо деякі з них), які є найбільш типовими для взаємовідносин із зовнішнім середовищем: протиріччя між попитом і пропозицією; протиріччя між виробничими можливостями підприємства та існуючими потребами; протиріччя між потребами в ресурсах і можливостями їх отримання; протиріччя між ринковими цінами і витратами виробництва; протиріччя між цілями, завданнями й вигодою господарюючих суб'єктів в економічних зв'язках ділових партнерів [13, с. 264]. На його думку, криза, при широкому погляді на неї, так само потрібна системі, що розвивається, як і стабільний стан. Кризу треба розглядати як переломний момент у розвитку системи, що дає простір новому. Криза змінює тенденції життєдіяльності системи, тобто порушує її стійкість, радикальним чином її оновлює. Тому очисна сила кризи потрібна системі не менше, ніж спокійне безтурботне життя. Це дві сторони однієї медалі, одне не може існувати без іншого, це свого роду закон єдності та боротьби протилежностей. Без боротьби немає розвитку [12, с. 201]. Подолання цих суперечностей, які виникають у зовнішньому конкурентному середовищі, можливе лише за умови забезпечення антикризової стійкості підприємства. Степаненко О. П. підкреслює, що існує циклічна тенденція розвитку, яка відображає періодичне виникнення криз [14, с. 25]. Кожен із етапів життєвого циклу підприємства так само, як і наслідки перехідних періодів, мають свої терміни та якісні особливості. Перші визначаються закономірною послідовністю виникнення нових властивостей у розвитку підприємства, другі – ефективністю управління.

Домбровський В. С. виділяє такі стадії життєвого циклу підприємства: народження ідеї, старт, зростання, стабілізація, експансія, спад, вихід [15]. Науковець стверджує, що на стадії спаду можливі два варіанти розвитку подій: 1) підприємство завершить власну діяльність; 2) підприємству необхідно буде розпочинати все із самого початку (тобто з другого етапу).

Таким чином, після стадії спаду може виникати стадія відродження, яку Домбровський В. С. розглядає не як окремих етап розвитку підприємства, а як початок нового життєвого циклу фірми, починаючи з другого етапу, який формується з урахуванням минулих напрацювань та досвіду.

Отже, криза може виникати на всіх стадіях життєвого циклу підприємства, виступати як гальмо подальшого розвитку підприємства та переходу на наступну стадію його розвитку або виконувати функцію ініціації передчасного старіння та ліквідації підприємства.

Авторські дослідження сутності поняття «криза» в наукових працях різних авторів дозволяють констатувати той факт, що існує два основні підходи до визначення поняття кризи і кризової ситуації на підприємстві. Згідно з першим поняття кризи безпосередньо пов'язане з неплатоспроможністю і банкрутством підприємства, що,

на наш погляд, не є в достатній мірі об'єктивною точкою зору, оскільки банкрутство – це завершальна фаза кризової ситуації, крайня її стадія, яка необов'язково досягається в кожній кризовій ситуації. Інші визначають кризу як будь-яку подію, що порушує рівновагу в системі – підприємстві. Об'єднавши ці два підходи, пропонуємо сформулювати поняття кризи як процес, що виникає в результаті загострення протиріч в економічній системі внаслідок впливу сукупності екзогенних та ендогенних факторів функціонування в умовах конкурентного середовища, що виводить її зі стану рівноваги і здатний призвести до неможливості функціонування.

Це є підґрунтям для забезпечення у процесі аналізу діяльності підприємства врахування всієї сукупності чинників, що обумовлюють появу та розгортання кризових явищ.

Домбровський В. С. щодо кожної стадії життєвого циклу підприємства виділяє так звані «критичні ризики» – ризики, що, як правило, призводять до появи глибокої кризи в діяльності суб'єкта підприємництва, у результаті чого він стає нездатним вести повноцінну фінансово-економічну діяльність [15]. Урахування особливостей конкретної стадії життєвого циклу підприємства дозволяє вибрати найбільш дієві напрями реагування на ранні прояви кризи і не допустити її розгортання.

Модель Фламгольца передбачає сім стадій організаційного розвитку, для кожної з яких характерні певні критичні проблеми. Основну увагу автор приділяє

«хворобам зростання», з якими пов'язаний перехід від підприємницького рівня управління до професійного менеджменту. Перша стадія (створення нового підприємства) передбачає вирішення двох основних завдань – визначення ринків та розвиток продуктів. На другій стадії (експансії) компанія має перейти від підприємництва до професійного менеджменту та вийти на новий рівень розвитку, побудувавши нову систему управління. Для наступної стадії (капіталізації) критичним завданням є управління корпоративною культурою. Заходи, запроваджені на стадії диверсифікації та інтеграції, мають на меті подолати кризу стабільності завдяки створенню нового рівня підприємницької активності та переродження компанії [16]. Успішна та своєчасна реалізація відповідних заходів (диверсифікація ринків та продуктів, інтеграція бізнес-структур тощо) дасть змогу підприємству покращити показники діяльності та повернутися на стадію зростання.

Егіян К. А. визначено цілі, що ставляться на кожному етапі життєвого циклу підприємства та залежність від факторів функціонування [17, с. 38].

У загальному вигляді причини виникнення криз на різних етапах життєвого циклу підприємства подано в табл. 1. На кожному етапі життєвого циклу підприємства життєвий цикл товару, технології, попиту, конкурентної переваги, конкурентної стратегії будуть відігравати відповідну роль.

Таблиця 1

Причини виникнення кризи залежно від стадії життєвого циклу підприємства

Стадія	Залежність від зовнішніх факторів	Залежність від внутрішніх факторів	Критичні ризики підприємства	Причини кризи на цій стадії	Пріоритетні цілі
1	2	3	4	5	6
Народження	Сильна	Слабка	Максимальний рівень ризику	Неефективна стратегія. Високі транзакційні витрати виходу на ринок. Неконкурентоспроможна продукція	Розробка конкурентоспроможної продукції та скорочення періоду розробки
Становлення	Сильна	Слабка	Максимальний ризик. Понад 70% стають банкрутами на даному етапі розвитку	Непрозора конкуренція на ринку. Неефективна кадрова політика підприємства. Відсутність необхідного досвіду у керівників підприємства	Швидке проникнення на ринок
Розвиток	Помірна	Помірна	Високий рівень ризику (від 30 до 50% банкрутуючих підприємств), але в цілому рівень ризику має тенденцію до зменшення	Неефективна система збуту. Відсутність потенційних споживачів. Неефективна маркетингова політика	Пошук шляхів максимізації обсягів продажу за рахунок диференціації продукції. Збільшення прибутку. Вихід на нові ринки

1	2	3	4	5	6
Стабільність	Слабка	Сильна	Невисокий рівень ризику. Фінансовий стан підприємства стабільний	Підприємство не застосовує методи диверсифікації. Високі собівартість продукції та логістичні витрати. Негативний імідж підприємства на ринку. Неефективна організаційна та управлінська структури	Збільшення прибутку. Збільшення конкурентоспроможності товару. Поглиблене проникнення на ринок (модифікація товару)
Занепад	Сильна	Сильна	Ризик починає зростати. Можливі два варіанти розвитку подій: 1) підприємство завершить власну діяльність; 2) підприємству необхідно буде розпочинати все із самого початку (тобто з другого етапу)	Падіння попиту на продукцію. Неефективна система управління. Низька рентабельність. Застаріле обладнання та технології. Висока плінність кадрів. Втрата ринків збуту	Поступове деінвестування виробництва. Швидкий відхід з ринку і заміна застарілого продукту новим

Джерело: складено за [15; 17; 18].

У сучасній економіці антикризова стійкість відіграє визначну роль у забезпеченні довгострокового функціонування та ефективної діяльності підприємства в конкурентному середовищі. Незважаючи на велику кількість досліджень з антикризового управління та фінансової стійкості, досліджень щодо антикризової стійкості порівняно небагато. Тому при аналізі даної проблеми навести цитати класиків економічної науки навряд чи можливо.

Фучеджи В. І. вважає, що антикризова фінансова стійкість підприємства – це комплексна категорія, яка характеризує стан, структуру фінансових ресурсів, напрямки їх розподілу та використання, яка забезпечує здатність підприємства виконувати свої зобов'язання в умовах допустимого ризику і протистояти виникненню фінансової кризи [5, с. 90].

Одне з небагатьох визначень антикризової стійкості, яке надає цьому терміну самостійний характер, можна виявити в монографії Зуба А. і Локтіонова М., згідно з якими, антикризовою стійкістю є здатність об'єкта повертатися в стан економічної рівноваги після того, як його було виведено з цього стану негативними впливами, викликаними кризою [19, с. 56].

Ще одне визначення можна виявити в роботі Уривської Л. В.: «Антикризова стійкість – здатність підприємства не допускати кардинального впливу кризи на його фінансово-господарську діяльність за рахунок використання технології антикризового управління, урахування специфіки галузі та формування резервних фондів протягом фази підйому життєвого циклу підприємства» [20, с. 6]. Як неважко помітити, це визначення відрізняється тим, що включає в себе попередження

негативного впливу факторів зовнішнього середовища, а також обов'язкове формування резервних фондів на підприємствах з метою страхування від можливих непередбачених обставин. Тобто поняття фінансової стійкості значно вужче, ніж поняття антикризової стійкості. Іншими словами, говорити про підприємство як про фінансово стійке ще не означає, що про нього можна говорити як про стійке підприємство в цілому.

Якщо вчені пов'язують економічну стійкість з отриманням прибутку, то логічно пов'язати антикризову стійкість зі здатністю підприємства повертатися в той стан, який забезпечить максимальний обсяг прибутку. Але в сучасних умовах господарювання «отримання прибутку» хибно визначати як мету діяльності. Отримання прибутку є не метою діяльності підприємства, а умовою досягнення цілей його функціонування.

Антикризова стійкість у розумінні Зуба А. і Локтіонова М. постає як внутрішня функція (властивість) системи (підприємства). Уривська Л. В., розуміючи антикризову стійкість як «здатність підприємства не допускати кардинального впливу кризи», ставить це поняття у фактичну залежність від управлінських рішень керівництва підприємства, але далеко не всі керівники підприємств володіють таким ступенем прогнозування, щоби забезпечити захист від кризового удару.

Рогова В. О. надає більш деталізоване тлумачення. Вона зазначає, що антикризова стійкість – здатність підприємства протистояти кризовим впливам, а в разі ж настання кризи – в максимально короткі терміни відновлювати докризовий стан; антикризова стійкість – цільова функція управління підприємством щодо запобігання кризі [21, с. 51].

Слід зазначити, що поняття антикризової стійкості підприємства нерозривно пов'язане з його розвитком. Так, поняття антикризової стійкості виникає тоді, коли існує вплив кризових деструктивних факторів на розвиток підприємства і змінюється траєкторія його розвитку. Отже, якщо підприємство, перебуваючи в рівноважному стані, зазнає вплив дестабілізуючих кризових факторів, то під цим впливом траєкторія розвитку підприємства змінюється від рівноважного стану, і підприємство переходить в інший стан. Перебуваючи під впливом кризових факторів, підприємство має намагатися перейти в стійкий стан свого функціонування. Повернення підприємства в початковий стан буде неможливим, оскільки в кожен момент часу змінюються як зовнішні, так і внутрішні умови функціонування підприємства. Від того, яку антикризову стійкість має підприємство, залежить, наскільки більшою буде можливість здійснити перехід на якісно новий рівень свого розвитку в умовах деструктивного впливу кризових факторів. У межах цієї схеми можна говорити про виникнення поняття антикризової стійкості підприємства.

Аналіз антикризової стійкості дозволить на ранній стадії діагностувати загрози підприємству і своєчасно вживати заходів щодо підвищення рівня антикризової стійкості.

Розглянувши вищенаведені підходи, можна зробити певні висновки:

1. На сьогодні не існує єдиного підходу щодо визначення даної категорії.

2. У кожному з наведених тлумачень присутні як переваги, так і недоліки.

На основі виявлених властивостей можна сформулювати власне тлумачення поняття «антикризова стійкість» у цілому, а також у результаті синтезу з поняттями «стійкість» та «криза» (рис. 1).

Якщо криза підприємства характеризується стійкими сильними коливаннями його параметрів за межами коридору допустимих значень; виникає внаслідок різкої втрати здатності підприємства адаптуватися до

темтів і сили впливу екзо- та ендогенних змін конкурентного середовища на макро- і мікрорівнях через порушення взаємозв'язків між циклами розвитку окремих компонентів системи підприємства, то антикризова стійкість підприємства, на нашу думку, свідчить про здатність підприємства зберігати лідируючі позиції на ринку під дією сукупності екзогенних та ендогенних факторів виникнення кризи в умовах конкурентного середовища, забезпечуючи при цьому розвиток підприємства, довгострокові конкурентні переваги на ринку та досягнення комплексної головної мети функціонування підприємства.

ВИСНОВКИ

Підприємство, як економічна система, належить до складних, відкритих систем, які характеризуються динамічною стійкістю, яка може бути порушена під впливом ендогенних або екзогенних кризових факторів. У результаті дослідження було уточнено поняття «антикризова стійкість підприємства» як здатність підприємства зберігати лідируючі позиції на ринку під дією сукупності екзогенних та ендогенних факторів виникнення кризи в умовах конкурентного середовища, забезпечуючи при цьому розвиток підприємства, довгострокові конкурентні переваги на ринку та досягнення комплексної головної мети функціонування підприємства. Подальші дослідження будуть спрямовані на систематизацію чинників забезпечення антикризової стійкості підприємства в конкурентному середовищі. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Погребняк А. Ю.** Механізм антикризового управління на підприємствах машинобудування: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Київ, 2016. 234 с.

2. **Лігоненко Л. О.** Антикризове управління підприємством. Київ: КНТЕУ, 2005. 824 с.

3. **Бланк И. А.** Антикризисное финансовое управление предприятием. Киев: Эльга, Ника-Центр, 2006. 672 с.

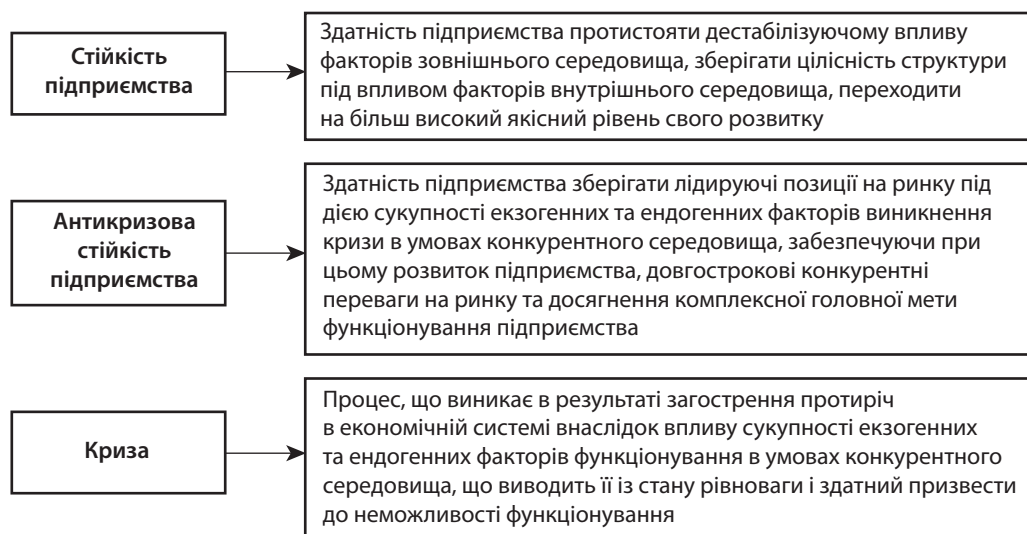

Рис. 1. Структурно-логічна схема формування визначення поняття «антикризова стійкість підприємства»

Джерело: авторська розробка.

4. **Портер М.** Стратегія конкуренції/пер. з англ. Київ: Основи, 1998. 390 с.

5. **Коваленко В. В., Суганяка М. В., Фучеджи В. І.** Антикризове фінансове управління в системі суб'єктів економічної діяльності: методи та інструменти оцінювання: монографія. Одеса: Атлант, 2013. 381 с.

6. Антикризисное управление: от банкротства – к финансовому оздоровлению/Белых Л. П., Беляев С. Г., Борисова Г. Г. и др.; под ред.: Г. П. Иванова. М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1995. 320 с.

7. **Кондратьев Н. Д.** Проблемы экономической динамики. М.: Экономика, 1989. 526 с.

8. **Шумпетер Й.** Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). М.: Прогресс, 1982. 456 с.

9. **Юрєва Т. В.** Конкурентная политика организации в условиях кризиса: краткое учебное пособие. М.: Проспект, 2010. 144 с.

10. **Ситник Л. С.** Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством. Донецьк: ІЕП НАН України. 2000. 504 с.

11. **Чернявський А. Д.** Антикризове управління підприємством. Київ: МАУП. 2006. 256 с.

12. **Василенко В. О.** Антикризове управління підприємством: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2003. 396 с.

13. **Василенко В. А.** Менеджмент устойчивого развития предприятия: монография. Киев: ЦУЛ, 2005. 648 с.

14. Інноваційні технології антикризового управління економічними системами: монографія/С. К. Рамазанов, Г. О. Надьон, О. П. Степаненко та ін.; під ред. проф. С. К. Рамазанова. Луганськ – Київ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. 480 с.

15. **Домбровський В. С., Пластун О. Л.** Врахування фази життєвого циклу підприємства як чинника попередження його банкрутства. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 9. С. 113–120.

16. **Широкова Г. В.** Жизненный цикл организации: концепция и российская практика: монография. СПб.: Высшая школа менеджмента, 2008. 480 с.

17. **Егиан К. А.** Управление экономической устойчивостью промышленного предприятия в условиях кризиса: дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05. М., 2009. 157 с.

18. **Ромашова Я. В.** Криза на різних стадіях життєвого циклу підприємства: причини та напрями реагування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 4. С. 45–49.

19. **Локтионов М., Зуб А.** Теория и практика антикризисного управления. М.: Генезис, 2005. 576 с.

20. **Урывская Л. В.** Повышение антикризисной устойчивости сельскохозяйственных предприятий в системе государственного регулирования АПК: автореф. дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05. М., 2010. 20 с.

21. **Рогова В. А.** Концепция и этапы управления антикризисной устойчивостью организаций. *Вестник ЮРГТУ (НПИ)*. 2012. № 1. С. 51–55.

REFERENCES

Blank, I. A. *Antikrizisnoye finansovoye upravleniye predpriyatiyem* [Anti-crisis financial management of the enterprise]. Kyiv: Elga; Nika-Tsentr, 2006.

Belykh, L. P. et al. *Antikrizisnoye upravleniye: ot bankrotstva – k finansovomu ozdorovleniyu* [Anti-recessionary management: from bankruptcy – to financial health]. Moscow: Zakon i pravo; YUNITI, 1995.

Cherniavskiy, A. D. *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom* [Anti-crisis enterprise management]. Kyiv: MAUP, 2006.

Dombrovskiy, V. S., and Plastun, O. L. "Vrakhuvannia fazy zhyttievoho tsykladu pidpriemstva yak chynnyka poperedzhennia yoho bankrutstva" [The accounting phase of the enterprise life cycle as a factor of prevention of its bankruptcy]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 9 (2009): 113–120.

Egiyan, K. A. "Upravleniye ekonomicheskoy ustoychivostyu promyshlennogo predpriyatiya v usloviyakh krizisa" [Management of economic stability of industrial enterprise in crisis conditions]. *Diss. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05*, 2009.

Kondratev, N. D. *Problemy ekonomicheskoy dinamiki* [Problems of economic dynamics]. Moscow: Ekonomika, 1989.

Kovalenko, V. V., Suhaniaka, M. V., and Fuchedzhy, V. I. *Antykryzove finansove upravlinnia v systemi subiektiv ekonomichnoi diialnosti: metody ta instrumenty otsiniuvannia* [Anti-crisis financial management in the system of subjects of economic activities: methods and evaluation tools]. Odessa: Atlant, 2013.

Lihonenko, L. O. *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom* [Anti-crisis enterprise management]. Kyiv: KNTEU, 2005.

Loktionov, M., and Zub, A. *Teoriya i praktika antikrizisnogo upravleniia* [Theory and practice of crisis management]. Moscow: Genезis, 2005.

Pohrebniak, A. Yu. "Mekhanizm antykryzovoho upravlinnia na pidpriemstvakh mashynobuduvannia" [A mechanism for crisis management at the enterprises of mechanical engineering]. *Dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04*, 2016.

Porter, M. *Stratehiia konkurentsii* [Strategy competition]. Kyiv: Osnovy, 1998.

Ramazanov, S. K. et al. *Innovatsiini tekhnolohii antykryzovoho upravlinnia ekonomichnyimi systemami* [Innovative technologies of anticrisis management of economic systems]. Luhansk; Kyiv: Vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2009.

Romashova, Ya. V. "Kryza na riznykh stadiiakh zhyttievoho tsykladu pidpriemstva: prychny ta napriamy reahuvannia" [The crisis at different stages of the enterprise life cycle: causes and direction of response]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 4 (2016): 45–49.

Rogova, V. A. "Kontseptsiya i etapy upravleniia antikrizisnoy ustoychivostyu organizatsiy" [The concept and stages of crisis management organizations stability]. *Vestnik YuRGU (NPI)*, no. 1 (2012): 51–55.

Sytnyk, L. S. *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm antykryzovoho upravlinnia pidpriemstvom* [Organizational and economic mechanism of crisis management]. Donetsk: IEP NAN Ukrainy, 2000.

Shirokova, G. V. *Zhiznennyi tsykl organizatsii: kontseptsii i rossiyskaya praktika* [Organization life-cycle: concepts and Russian practice]. St. Petersburg: Vysshaya shkola menedzhmenta, 2008.

Shumpeter, Y. *Teoriya ekonomicheskogo razvitiia (Issledovaniye predprinimatelskoy pribyli, kapitala, kredita, protsenta i tsikla konyunktury)* [The theory of economic development (Study of business profits, capital, credit, interest and cycle conditions)]. Moscow: Progress, 1982.

Uryvskaia, L. V. "Povysheniye antikrizisnoy ustoychivosti sel'skokhozyaystvennykh predpriyatii v sisteme gosudarstvennogo regulirovaniia APK" [Enhance crisis management and stability of agricultural enterprises in the system of state regulation of agriculture]. *Avtoref. diss. ... kand. ekon. nauk: 08. 00. 05*, 2010.

Vasilenko, V. A. *Menedzhment ustoychivogo razvitiia predpriyatiya* [Management for sustainable development of enterprise]. Kyiv: TsUL, 2005.

Vasylenko, V. O. *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom* [Anti-crisis enterprise management]. Kyiv: TsUL, 2003.

Yureva, T. V. *Konkurentnaya politika organizatsii v usloviyakh krizisa* [Competition policy organization in crisis]. Moscow: Prospekt, 2010.